

NEKE ZNAČAJKE KORNATSKE TOPONIMIJE

VLADIMIR SKRAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 801.311:808.62
Izvorni znanstveni rad

Primijeno: 1984-10-31

Kornatsko je otočje po svom smještaju, geomorfologiji i tipu nastanjenosti jedinstvena otočka skupina na Jadranu. Tragovi čovjekova prisustva na ovom prostoru datiraju još iz neolita. Potopljeni ribnjaci, vivariji i solane govore da se već u doba Rimljana u Kornatima vodila živa ekonomska aktivnost. U XVII st. oni su uz Hvar i Vls najznačajniji ribolovni akvatorij na Jadranu, prvenstveno zahvaljujući Salima koje se kao ribarsko središte spominje još u ranom srednjem vijeku.

U XVII st. vlasnici kornatskih pašnjaka dovode u Kornate kao kolone stanovnike s otoka Murtera, tako da se od 1627. u Kornatima nalaze dva tipa stanovništva: na velikim otocima (Kornat, Žut, Sita) težaci i pastiri — s Murtera, a na moru i uz male otoke — ribari iz Sali. Ova dva stanovništva praktički ne dolaze u dodir jer je svako orijentirano na svoju aktivnost i na »svoje« geografsko područje, što će odlučujuće utjecati na konstituiranje kornatske toponimije. Stalna nastanjenost kornatskog kopna osiguravala je kontinuirano prenošenje toponomastičkih informacija, pa je ova toponimija stabilna, bez oscilacija i varijanata u nazivima. Suprotno tome, toponimija malih otoka i priobalja izložena je raznim imenodavcima, ribarima sa svih strana, koji nisu mogli zbog nedovoljne prisutnosti osigurati stalnost prenošenja naziva. Stoga su različiti nazivi za isti geografski objekat na ovom terenu gotovo pravilo.

Druga značajna pojava koju susrećemo u Kornatima je proces toponimizacije apelativa. Toponomastičke imenice u različitim kontekstima, zavisno od potrebe za identifikacijom, postaju toponimi. Ukoliko se nalaze u blizini kornatskih naselja ili mjesta značajne ekonomske aktivnosti, oni to i ostaju. Drugi, udaljeni od takvih mjesta, ponovno se vraćaju u dotoponijsko stanje.

* * *

Od velikog broja činilaca koji utječu na konstituiranje toponimije nekog geografskog areala i koji određuju njegovu specifičnost, dva su od prvorazrednog značenja: geomorfološki izgled područja i njegovo stanovništvo. Kada je riječ o Kornatima, može se bez ustezanja reći da oni i svojim izgledom i svojim tipom nastanjenosti predstavljaju zaista specifičnu cjelinu na Jadranu.¹ Je li prema tome toponimija Kornatskog otočja posebna i u kojoj mjeri odudara od ostalih toponimijskih mikro-cjelina na Jadranu, pitanje je na koje bi trebao dati odgovor ovaj rad. No, prije nego pokušam na njega odgovoriti, evo nekoliko elementarnih socio-morfoloških karakteristika ovog otočja.

¹ Pomorska enciklopedija, sv. IV, JLZ, Zagreb 1978; s. v. »Kornatski otoci«; i S. Kulušić, »Kornatska otočna skupina«, *Geografski glasnik*, XXVII, Zagreb 1965, str. 215—245. navode da je površina svih otoka zajedno 69 km², a površina čitavog kornatskog akvatorija 230 km². Kada se zna da se na tolikoj površini nalaze 152 otoka, onda je vidljivo o kakvoj se konfiguraciji obale radi.

Mada većina autora svrstava Kornate u zadarsku otočku skupinu² — rijetki u šibensku, i mada katastarski pripadaju i jednoj i drugoj općini,³ priklonio sam se onima koji smatraju da Kornatsko otočje treba tretirati kao zasebnu cjelinu, bez obzira na povijesne, administrativne i gospodarske prilike koje su ih na različite načine dijelile, a dijele ih i danas.⁴ Smatrat ću Kornatima, u ovom radu, one otoke koje Murterini i Betinjani, vlasnici preko 95 posto pašnjaka i otoka, nazivaju *Kurnāti*. Skupljajući toponomastičku građu na terenu (u Murteru, Betini, Salima, Zaglavu i Prviću), uvjerio sam se da, s malim oscilacijama kada je u pitanju *Sita* i pripadajući otoci, ova definicija važi i kod stanovnika ostalih naselja koja na bilo koji način konvergiraju Kornatima. *Kurnāti* su dakle za stanovnike Murtera i Betine danas važeći naziv za sve njihove posjede koje od otoka Murtera dijeli *Pučina*⁵ i u njihovoj svijesti predstavljaju i označavaju posjede do kojih se dolazi morskim putem. Naziv *Kurnāti* također konotira nešto što je »teško za život«, »grubo«, »zapušteno« i na koncu »siromašno«.

Kornati su u geomorfološkom smislu otočka skupina koja se sastoji od dva velika niza otoka kojima su okosnice *Žut* i *Sita* (jednom) i sam otok Kornat⁶ (drugom). Podaci o broju kornatskih otoka su vrlo različiti.⁷ To dolazi od toga što su se autori koji su o njima pisali rukovodili različitim kriterijima. Na temelju rezultata dobivenih na terenu, uvažavajući prostornu odrednicu koju sam već naveo i smatrajući otokom svaku površinu koja stalno, bez obzira na plimu i oseku, viri iz mora i ima svoje posebno ime, broj kornatskih otoka se penje na 152.⁸ Razuđenosti kornatskog arhipelaga treba svakako pridodati veliki broj podvodnih uzvisina: *mela*, *brakova*, *staza* itd. koji zajedno s uvalama, *puntama*, *bocima* i ostalim morfološkim oblicima čine jednu zaista iznimnu otočku skupinu. Ovakva je prirodna konfiguracija morala uvjetovati izrazitu kopribljenost⁹ i biti izazovom velikom broju ribara sa svih strana.

² To su: P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima*; Zagreb 1950, str. 125; I. Rubić, *Naši otoci na Jadranu*, Split, 1952, str. 98—109; S. Antoljak, »Tri priloga za proučavanje historije, topografije i toponomastike zadarskih otoka i okoline Zadra, a) Kornat«, *Radovi IJAZU u Zadru*, I, Zagreb 1954, str. 109; Č. Iveković, »Dugi otok i Kornat«, *Rad JAZU*, knj. 235, Zagreb 1923, str. 246; A. R. Filipi, »Kretanje broja stanovništva na zadarskim otocima II, Ostali otoci«, *Radovi IJAZU u Zadru*, VI—VII, Zadar 1960, str. 171. smatra da bi trebali pripadati, ali ih ne stavlja u zadarsko otočje.

³ S. Kulušić, *ibid.*, str. 216. »Teritorijalna granica između kotara (danas općina) Zadar i Šibenik dijeli KO Kornat, tako da pojedini otoci katastarski pripadaju općini Zadar (Granica na NW prolazi između otoka Ščitne i Sita, Rončića i Male Skale, Glamoca i V. Tremala, Katine i Dugog otoka)«.

⁴ »Spor« oko instaliranja uprave Nacionalnog parka »Kornati«.

⁵ Taj naziv *Pučina* se na svim specijalnim kartama označuje kao Murtersko more. To je kanal širok između 12 i 14 km.

⁶ Toponim *Kurnāt* u jedini muškog roda upotrebljava se samo u rijetkim izrazima pravno-katastarske vrijednosti (*Gornji Kurnāt, kad je kupjen Kurnat* npr.). Ako se sam otok mora precizirati, za njega se kaže: *Krāj, Krājina, Telahëra*.

⁷ P. Skok, *ibid.*, str. 126. navodi da Kornate sačinjava 50 otoka; C. F. Bianchi, *Zara cristiana*, Zara 1880, str. 80, spominje 60 otoka; Č. Iveković, *ibid.*, str. 246, i K. Stošić, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik, 1941, str. 236. navode 88 otoka; S. Kulušić, *ibid.*, str. 215. broj od 140, a *Pomorska enciklopedija*, *ibid.*, str. 68, 147 otoka.

⁹ O ribljenj bogatstvu kornatskog podmorja može se govoriti samo u prošlosti. Na temelju istraživanja koja je izvršio Institut za oceanografiju iz Splita proizlazi da je u posljednjih 50 godina riblji fond, kada je riječ o lovu mrežama poponama, umanjen za 12 puta. Cf. materijal: *Nacionalni park Kornati, Prostorni plan područja posebne namjene*, Zagreb 1978, str. 40.

Glavni vjetrovi u Kornatima su: *bura* — iz NE pravca; *levant* — iz E; *jugo* — iz SE i *meštra* — iz NW. Smjer i snaga vjetra bili su, s obzirom na prilike i način života na otočju, od sudbinske važnosti za *Kurnđtare*. Odatle zacijelo i toliki broj anemonima u toponimiji, a navlastito u mikrotoponimiji. Kardinalne točke se također određuju vjetrom.¹⁰ Ostali klimatski uvjeti su gotovo identični uvjetima na susjednim otočkim skupinama. Prirodne vode i lokve¹¹ bili su jedini izvori pitke vode. Kvaliteta vode u njima, njihov broj i raspored, sigurno su u velikoj mjeri utjecali na povijest naseljavanja tog otočja. Biljni pokrov je vrlo siromašan. Prevladavaju: *mogoruš* (*Brachypodium ramosum*), *mrta* (*Myrtus communis*) i *crnika* (*Quercus ilex*). Većina otoka je potpuno gola. Usamljena stabla *smokve*, *crnike* ili *mrte* na pustim prostranstvima često određuju naziv pojedinim lokalitetima. Brojni toponimi motivirani izgledom biljnog pokrova u prošlosti, a kojega danas nema, svjedoče o izgledu referenata u trenutku kada su »dobili« ime. Čovjek je na ovom prostoru iskoristio i svojim radom učinio plodnom svaku pa i najmanju površinu zemlje podobnu za obradu. Uglavnom na otoku Kornatu i *Žutu*, ali i na manjim otocima, obično uz *porte*, i u blizini većih polja,¹² obrađene površine su zasađene maslinama. Brojne iskrčene ograde na usamljenim mjestima, daleko od polja i naselja najbolje govore o borbi jednog dijela stanovnika Kornatskog otočja za голу egzistenciju.

* * *

O prisutnosti čovjeka još u doba neolita svjedoče ostaci materijalne kulture.¹³ Nedvojbeno je da su Rimljani nastavili ovaj prostor i ekonomski ga iskorištavali.¹⁴ Današnji ostaci materijalne kulture kao vila u *Maloj Prověrsi*, *savrnari* u *Stativálu* i na *Plikom Trēmuliću*, potonuli ribnjak na *Svršāti*, ostaci solane i naselja u *Lāvsi*¹⁵ predstavljaju samo vidljivi dio tadašnje aktivnosti.

Dolaskom Slavena i zbog mnogih opasnosti kojima je bilo izloženo stanovništvo na kopnu, dolazi do intenzivnijeg naseljavanja udaljenih otoka. Vrijednost kornatskih otoka će u idućim stoljećima rasti i zbog sve učestalijih prijetnji od Turaka na obali, ali i zbog sve značajnije uloge koju u ekonomiji otočke skupine igra ribarstvo. Sali od početka XVI st. postaju uz Vis i Iivar najznačajniji ribarski centar na Jadranu, i to prvenstveno zahvaljujući kornatskom akvatoriju. Razgranata ribolovna aktivnost na moru s jedne strane i sve veće prijetnje usamljenim težacima i pastirima na kornatskom kopnu s druge, navode ove potonje

¹⁰ N — »u trmuntanu«; NE — »na buru« i »gori«; E — »u levant«; SE — »na jugo«; S — »u oštar« i »u podne«; SW — »doli«; W — »u pulent«; NW — »u meštra«.

¹¹ Voda je obično na dnu prirodnih *jama*. Negdje je pitka, a negdje bočata. Takvih *jama* i *voda* ima na Kornatima, prema mom popisu 26, a *lokava* 6. Zanimljiv je i indikativan podatak da je Piškera — najintenzivnije nastanjen *porat* u prošlosti — raspolagala s najvećim brojem *voda* (5).

¹² Najveća polja jesu: *Žejkovci*, *Tarđe*, *Trtūša* i *Knježāk* na Kornatu i *Grbe* na *Žutu*.

¹³ Š. Batović, »Neolitski tragovi u Sjevernoj Dalmaciji«, *Radovi IJAZU u Zadru*, II, Zagreb 1955, str. 387—400.

¹⁴ M. Suić, »Iskapanje rimske vile u Maloj Prověrsi«, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmacije*, sv. LIV, Split 1952, str. 135—140.

¹⁵ S. Kulušić, *ibid.*, str. 222.

da se okrenu djelatnostima na moru. Dogodit će se tako da će se početkom XVII st. zapadni dio otoka Kornata naći bez kmetova zadarske vlastele.¹⁶ U novonastaloj situaciji vlasnici kornatskih posjeda dovode na otoke stanovnike s Murtera koji se zbog blizine kopna toliko prenapučio izbjeglicama da je morao tražiti nove obradive površine i pašnjake.¹⁷ Od tada u Kornatima imamo dvije vrste stanovništva: težake i čobane s Murtera — na kopnu, ribare iz Sali — na moru.

Kolike su se koristi vukle iz mora u ovom razdoblju i kolike su bile potrebe grada Zadra i mletačke mornarice za hranom govori činjenica o izgradnji ribarskog naselja u »saljskoj peschieri« na otoku Jadri.¹⁸ Pedesetak kućica i »magazina«, osam *mulića*, dva *kaštela*, carinarnica, pokretni most i crkva — sagrađena *ex devotione pescatorum* — jasno i danas svjedoče o značaju »peschiere«.¹⁹ Dukale, terminacije, sudske presude... štite i precizno reguliraju dužnosti saljskih ribara²⁰ te im daju apsolutno pravo i prvenstvo ribarenja u kornatskim vodama.

Dokumenti o životu na kopnu vrlo su oskudni. Zna se samo da se oko *porata* i obradivih površina konstituiraju prve male nastambe koje će biti okosnicom današnjeg habitata. Interes dotadašnjih vlasnika posjeda sve više slabi, dok novi koloni ulažu krajnje napore da prošire obradive površine. Na katastarskim mapama iz 1824—1830. nalazimo upisane kolone iz Murtera (najveći broj), Betine i Zaglava u *Zęjkovcima*, *Trtūši*, *Pōd Selo*, *Korītnici*, *Knježāku*, *Njīvici*, *Žūtu* i *Brušnjāku*.

Odnosi između težaka i pastira s velikih otoka naspram saljskih ribara nisu se mijenjali sve do početka XX stoljeća. I jedni i drugi su u svojim aktivnostima bili usmjereni na »svoje« geografsko područje. No, pod konac XIX stoljeća dotadašnji vlasnici kornatskih pašnjaka i obradivih površina nisu više u stanju plaćati poreze zbog novonastalih prilika u agrarnoj politici Dalmacije,²¹ te su primorani na prodaju čitavih posjeda. Tako biva i s Kornatima. 1885. Murterini kupuju otok *Žūt*, a dvanaest godina kasnije zajedno s Betinjanima i Zaglavcima čitav Kornat sa svim pripadajućim otocima.²²

Konac XIX i početak XX stoljeća razdoblje je najjače agrarne aktivnosti na otočju. Bivši koloni, sada vlasnici, rade svim snagama na stvaranju novih obradivih površina. Međutim, sve duži boravci i potreba za hranom okreću ih prema moru. Najprije sporadično i usput, a potom sve redovitije i organiziranije. Teško je, naime, bilo dokazati novim gospodarima kopna da nemaju nikakva prava nad morem koje oplakuje

¹⁶ S. Kulušić, *ibid.*, str. 227—228.

¹⁷ S. Kulušić, *ibid.*, str. 225.

¹⁸ Apelativ *peschiera* postat će najprije imenom *porta* na otoku Jadri, a potom će istisnuti stari naziv za otok.

¹⁹ Cf. A. R. Filipi, »Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadra«, *Pomorski zbornik*, VI, Zadar 1960, str. 971—1004.

²⁰ Terminacije providura A. Molina i L. Dolina iz 1682, 1689. i 1692. izričito zabranjuju ribarenje u Kornatima i Telašćici stanovnicima susjednih otoka — n vlastito Iza, Pašmana i Murtera — pod prijetnjom izгона, slanja na galije, pa čak i smrtne kazne. (J. Basioli, »Razvitak ribarstva Dugootočana«, *Radovi IJAZU u Zadru*, IX, Zadar 1962, str. 403—404.)

²¹ S. Kulušić, *ibid.*, str. 228—229.

²² Ugovori o kupnji Kornata i *Žūta* su u privatnom vlasništvu. Tim ugovorima *Žūt* je podijeljen na osam dijelova (sve Murterini), a zapadni dio otoka Kornata s otocima na 14 dijelova (12 dijelova pripalo je Munterinima, jedan Betinjanima, a jedan Betinjanima i Zaglavcima zajedno). Ovaj odnos u vlasništvu nije se bitnije izmijenio do danas.

njihove posjede, ali isto tako i gospodarima mora da svoje neprikosnoveno i mnogo puta potvrđeno pravo na ribolov moraju s nekim dijeliti,²³ tim više što se novim vlasnicima kopna sve češće priključuju i ribari sa susjednih otoka (Vrgada, Prvić, Zlarin). Realnost novonastalog stanja tražila je promjene u odnosima, ali je do njih jako sporo dolazilo.

Tek poslijeratni *exodus* s otoka, izgradnja tvornice ribljih konzervi u Salima, nabava novih brodova za lov plave ribe na otvorenom moru, jednom riječju sve manja prisutnost Saljana u vodama Kornatskog otočja, dovela je do »prirodnog« sporazuma.

* * *

Svi autori koji su do sada pisali o Kornatima ili se na bilo koji način bavili problematikom kornatskih otoka, smatraju ih nenastanjanim. A da li je zaista tako i u kojoj je mjeri taj podatak točan? Odgovoriti na to pitanje značilo bi dati i jedan od ključnih odgovora vezanih za obilježja i posebnosti kornatske toponimije.

Kurnātari, vlasnici posjeda u Kornatima, imaju u strogo administrativnom smislu *stalno mjesto boravka u svojim selima*. Najčešće je to u Murteru, a u manjoj mjeri — razmjerno veličini posjeda i broju vlasnika — u Betini, Zaglavu ili Salima. Budući da su posjedi većine vlasnika, a to napose važi za Murterine, bili znatno veći od onih koje su imali u domicilnim naseljima, njihovo stalno ili gotovo stalno prisustvo na njima bilo je neophodno. Kornatski *porti*²⁴ sve do prije desetak godina nisu ni jednog dana u godini ostajali bez stalnih nastanjivača, što znači da je stanovništvo vezano za ispašu stoke i poljodjelske djelatnosti kontinuirano prisutno na kornatskom kopnu, tj. otoku Kornatu, *Žutu* i većim otocima s nastambama. Za taj dio otočke skupine može se slobodno reći da je stalno nastanjen, a to će se odraziti i u toponimiji.

Porti i otoci s obradivim površinama predstavljaju samo dio kornatske otočke skupine. Drugi dio, iako kopnenom površinom manji, ali za toponomastička istraživanja zasigurno zanimljiviji, nikada nije bio stalno nastanjen. Taj dio predstavljaju prije svega mali udaljeni otoci. Oni su, naime, bili dostupni samo ribarima i to doslovno sa svih strana, a u toponomastičkom smislu imenodavcima iz različitih ishodišta.

²³ Za ilustraciju donosimo izvadak iz teksta tužbe saljskih ribara Tribunalu u Zadru, od 10. listopada 1804. »Jošte od starih zemana na tužbe parcinigulov i ribarov od trat manulskih i od selanov od komuna od Sale bi provjereno zapovijedi-ma pričvrsti, da selani od Murtera i drugi misti, da ne imadu pod nikakve priteže poći ribati s njiovima mrižami u vode, valovi i mista otoka od Sale i njeje piškere, počamši od Proverse do dospitka Kornata, a navlastito u Telašćici« (J. Basiolli, *ibid.*, str. 409.) i mišljenje samog J. Basiollija, *ibid.*, str. 428. o tom pitanju: »Nema sumnje danas izgleda čudno što su Murterini mogli biti tako dugo isključivani od prava ribolova u moru uza sam svoj posjed. Ali moramo istaknuti da su se u ovom slučaju sukobljavala dva pravna stanja, jedno u oblasti privatnog, a drugo u oblasti javnog prava i da su oba išla u prilog saljskim ribarima«.

²⁴ *Porat* ovdje označava naselje od nekoliko kuća, u zaklonitoj uvali i obično u blizini obradivih površina. Takvi porti u Kornatima su: *Sjha Pianta*, *Pod Bižanj*; *Sipnate*, *Lučica*, *Krčvjačica*, *Strižnja*, *Māle Vrūje*, *Vrūje*, *Gūjak*, *Ropšnica* (*Knježak*), *Koromāšnja*, *Stinjiva*, *Stativāl*, *Lupēška* (na otoku Kornatu); *Māla Provera*, *Pod Katinu*, *Levrnāka*, *Piškera*, *Lūva*, *Zākna*, *Smākica* (na otocima uz Kornat); *Pinezē*, *Bizikovica*, *Pod Ražanj*, *Gāubovāc*, *Zēšnja*, *Saršćica*, *Strunāc*, *Sabāni*, *Dragišina*, *Pristanišće*, *Pod Murāvñjak*, (na *Žutu*) i *Pōrat*, *Dulūkīn Stān*, *Dundūrin Stān* na *Siti*.

Kada je riječ o nastanjenosti Kornata, trebalo bi poći od ovog načela: Kornati nisu stalno nastanjeni jer svi njihovi dijelovi nisu *jednako* i *stalno* nastanjeni. Kao potvrda ovom načelu može poslužiti i toponomastička građa popisana na terenu. Postoje naime nedvojbene dvije toponimije koje bi se dihotomijski mogle definirati ovako: na jednoj je strani ona koja je vezana za stalno nastanjeni dio, dakle velike otoke, obradive površine na njima, tj. za kopno na kojemu kontinuirano egzistira samo jedan element — domaće težačko i čobansko stanovništvo, ova toponimija je stabilna, bez znatnijih oscilacija u nazivima, bez varijanata i na koncu — barem većim dijelom — recentna. Na drugoj je strani ona koja je vezana za male i udaljene, teško dostupne otoke, a u ribolovnom pogledu vrlo zanimljive, ali bez stanovnika i jedinstvenog utjecaja na davanje imena. Ta je toponimija nestabilna, puna oscilacija i varijanata i podložna djelovanju brojnih imenodavaca. Različiti nazivi za iste referente gotovo da su pravilo, a navlastito na krajnjem NW gdje su dodiri stanovništva iz različitih susjednih naselja bili najveći.

Ovakvo je stanje u kornatskoj toponimiji posljedica već navedenih okolnosti. Kroz čitavu povijest ovog otočja dva stanovništva gotovo da nisu dolazila u dodir. Svaki je imenodavac bio na svome: ribari na moru, čobani i težaci na kopnu. Svaki je na svom teritoriju vršio terensku denominaciju. I dok su oni s kopna svoje nazive prenosili svojoj djeci s koljena na koljeno bez značajnijih inovacija, ovi s mora, smjenjujući se i dolazeći sa svih strana, nisu mogli osigurati kontinuitet imena. Toponimija je bila izložena zaboravu, mogućnosti zamjene i »krivim«, odnosno novim imenovanjima.

Dakle: dva stanovništva, dvije povijesti, dva različita načina života stvarala su današnju toponimiju Kornatskog otočja sa svim njezinim posebitostima. Na temelju svega dosad navedenog mogli bismo pokušati stanje u kornatskoj toponimiji u pogledu njezine stabilnosti ovako definirati: toponimija malih kornatskih otoka stoji prema onoj na velikim otocima u onom istom odnosu u kojem stoji čitava toponimija Kornatskog otočja prema toponimiji velikih jadranskih otoka ili obale. Ako se sada vratimo pitanju jesu li Kornati stalno nastanjeni ili ne mogli bismo odgovoriti i pozitivno i negativno, odnosno reći da su pojedini dijelovi nastanjeni stalno, a drugi povremeno ili nikako.

Specifična geomorfologija i specifičan karakter nastanjenosti uzrokovali su neke toponomastičke procese koje susrećemo i u drugim mikrotoponimijskim cjelinama, ali su na ovom terenu došli do potpunijeg izražaja:

a) *Varijante*

Zavisno od imenodavaca: Murterina, Saljana, Vrgadina ili stanovnika nekog drugog naselja, te kartografa i administracije, neki su geomorfološki oblici u Kornatima dobili više imena. Najčešće je to slučaj s otocima i dijelovima obale. Njihov broj je vrlo velik.²⁵ Razlozi koji dovode do ove pojave proizlaze iz već navedenih činjenica. No, trebalo bi još dodati da je frekvencija dvojnih naziva veća u onim zonama koje

²⁵ Teško je reći koliki je točan broj referenata koji imaju dva ili više naziva. Ipak, kada se isključe različite grafije na kartama, te minimalne razlike u nazivu, moglo bi se pobrojiti oko 120 takvih naziva.

su bliže »ulazima« u Kornatsko otočje,²⁶ odnosno u Žutskom arhipelagu koji je otvoren prema kopnu. Ove su zone uvijek, a i danas je tako, bile dostupnije većem broju imenodavaca. Što je motiviralo jedne a što druge u postupku denominacije, moglo bi biti predmetom jedne velike rasprave koja bi nas nužno odvela u dijakroniju. Zato ću se ograničiti za sada samo na to da iz svake od ovih zona navedem po nekoliko naziva koji uz ostalo ilustriraju do koje su mjere novi imenodavci ignorirali prethodno postojanje imena.²⁷

Zona žutskih otoka:

Lončarić (S)²⁸ — *Māla Balābra* (M); otok
Trstikovac (S) — *Plīkī Trēmulić* (M); otok
Glavočić (S) — *Krbarić* (M); otok
Šikica, *Pinezelić* (M) — *Tovār*, *Tovārñjak* (S); otok
Rāvna Sika (M) — *Lūkarica* (V); otok
Sandēla (M) — *Galijōlica* (S); otok
Dinarići (M) — *Mišnjāci* (V); otok
Babujāš (M) — *Klobūk* (V); otok
Crñikovac (M) — *Berētica* (V); otok

Zona Proverse:

Vēlika Sestrīca (S) — *Tajēr* (M); otok
Samīca (M) — *Jūžnja Vāla* (B); uvala
Strižñjā (B) — *Pizdīnka*, *Lupēška* (Z); uvala
Māli Obručān (M) — *Trbūh* (S); otok
Vāla o Zākrcā (M) — *Cekrēci* (S) — *Konopljīka* (V); uvala
Hrātār (M) — *Antōnovac* (S); izrazit kamen
Tovārñjak (M) — *Prišñjāk* (S); otok
Pūnta Galīja, *Pūnta Svīrca* (M) — *Pūnta Pīnca* (S); rt
Māla Bisāga (S) — *Golič* (M); otok

Zona Opata:

Kolobučār (M) — *Otdčevac* (P) — *Turčīn* (V); otok
Gomīñjak (M) — *Gārmenjāk* (P); otok
Smōkica, *Vāla* (M) — *Lojēna* (V); uvala
Grēgo (M) — *Māli Gārmenjāk* (P); otok
Zmōrašñji Opūh (M) — *Rāvni Pūh* (Ž); otok
Vōdeni Opūh (M) — *Plīkī Opūh* (M) — *Būha* (V); otok
Kamēni Opūh (M) — *Kōpa* (V); otok
Sāmograd (M) — *Obručān* (V); otok

²⁶ Glavni otok Kornat postavljen je kao zid koji priječi pristup najzanimljivijem dijelu otočja na SW. Stoga se u Kornate »ulazi« kroz tjesnace na krajnjem NW i SE glavnog otoka, a to su *Provērsa* bliža Salima i Zadru i *Opāt*, bliži Murteru i Šibeniku.

²⁷ Navedeni toponimi odnose se na građu dobivenu od informatora na terenu, a oni su iz Murtera, Betine, Sali, Zaglava i Prvića, te na podatke koje su na istom terenu prikupili B. Jurišić, »Iz pomorske toponomastike zadarskog i šibenskog područja«, *Pomorski zbornik*, II, Zadar 1964, str. 985–1012. i A. Šojat — B. Finka, »Obalna toponimija zadarsko-šibenskog kopna i šibenskog otočja«, *Onomastica Jugoslavia*, III–IV, Zagreb 1973, str. 27–65.

²⁸ Slova u zagradi označavaju redom: (B) Betina, (k) karta, (M) Murter, (S) Sali, (V) Vrgada, (Z) Zaglav, (Ž) Žirje.

Različite nazive za isti objekat češće susrećemo na moru (imena malih otoka i obalske razvedenosti) nego na kopnu (oronimi, geonimi, hidronimi i artefakta). Tome je uzrok već spomenuta struktura stanovništva: stalno na kopnu; akcidentalno i iz različitih toponomastičkih ishodišta na moru. Zanimljivo je da kod toponima podmorja nema varijanata. Razlog je tome što je ribarenje po *bracima* i *melama* započelo intenzivno tek u XX st. upotrebom mreža stajačica. I ovdje je prisutna već spomenuta dihotomija Sali/Murter. Naime, Saljani su oduvijek ribarili isključivo mrežama potegačama i kasnije plivaricama, a taj se lov obavlja na određenim *poštama* — nikada ili vrlo rijetko na *bracima* i *melama*. Murterski ribari, ne imajući u početku prava na taj način ribolova, lovili su po *bracima* i uz obalu pa su samo oni davali imena ovom tipu konfiguracije. Budući da su svi podvodni nazivi toponomastičke sintagme sastavljene od toponomastičke imenice (*brak*, *mela*, itd.) i elemenata diferencijacije (najčešće je to najbliži otok ili vrh), imenodavci su se koristili već samo njima poznatim imenima.²⁹

Nazivi na topografskim kartama i katastarskim mapama češće se poklapaju s izvornim nazivima iz Sali nego istim takvim nazivima iz Murtera, Vrgade ili bilo kojeg drugog limitrofnog naselja. Primjeri: *Božikovac* (S) — *Božikovac* (k)³⁰ — *Kurbarić* (V); *Trstikovac* (s) — *Trstikovac* (k) — *Pliki Trēmulić* (M); *Trbuh* (S) — *Trbuh* (k) — *Mali Obručan* (M); *Velika Sestrića* (S) — *Velika Sestrića* (k) — *Tajēr* (M); itd. To je također shvatljivo kada se zna da su Sali bile prvorazredni ribarski centar pod jakim utjecajem Zadra i u svezi s njim.. Iz Zadra su dolazili različiti ekonomski i kulturološki impulsi, pa tako i kartografski.

Višestrukosti naziva sigurno je pridonijela i činjenica da je svaki imenodavac »raspolagao« stanovitim brojem imena koje je donio iz svog domicilnog naselja. Mnogi od tih naziva zajednički su većem broju imenodavaca samo što oni s njima ne identificiraju iste objekte. Tako se događa da je *Blitvica* Murterinima jedan otok, a Vrgadinima drugi ili da je *Tovarnjak* Saljanima *Prišnjāk*, a »murterski« *Prišnjāk* Saljanima *Crnikovac*; jedan drugi »saljski« *Crnikovac* Murterinima *Arāpovac*, itd. Slično se događa i sa skupinama od nekoliko otoka kao što su: *Babujāši*, *Dinarīci*, *Opūsi*, itd.

Mada je svaki toponim u trenutku svog nastajanja bio apelativ, a traženje »značenja« kod neprozirnih odnosno »nerazumljivih« toponima nije ništa drugo do li traženje apelativa koji se nalazi u njegovoj osnovi, mogu se, kada je riječ o varijantama, uočiti neke zakonitosti: jedna od njih je da je »razumljiv« naziv redovito mladi i po svom liku u pravilu višestruka toponomastička sintagma. Na primjerima to izgleda ovako: *Kūjkovica* — *Kosir*, *Pūnta Lombārda* — *Māla SūhaPūnta*, *Trbuh* — *Māli Obručan*, *Čičipas* — *Jūžnji Vrh*, *Ivānji Bōk* — *Bōk o Crnik*, itd. No, kako je već naglašeno ovo može biti samo jedan od razloga. Činjenica je da se u najvećem broju slučajeva novi naziv (varijanta) stvara zbog nepoznavanja starijeg. Naime, vrlo često o »nerazumijevanju« naziva ne može biti govora a ipak su stvoreni novi likovi toponima: *Dubōki Konā* — *Vāla o Platića*, *Kāmenar* — *Vodenjāk*, *Crnikovac* — *Mālo Silo*, *Korītnjak* — *Zmōrašnjī Gustāc*, *Samīca* — *Jūžnja Vāla*, itd.

²⁹ Takvih sam naziva pobilježio na terenu oko stotinu.

³⁰ Koristio sam topografske karte i katastarske mape Historijskog arhiva u Zadru. Ureda za katastar općine Šibenik i Arhiva mapa u Splitu. U ovom radu, međutim, navode se podaci samo s karte Vojnogeografskog instituta, Beograd 1974. Razmjer: 1:10.000.

b) Toponimizacija apelativa

Ni ribari na moru, ni težaci na kopnu nisu mogli svojim malim brojem pokriti relativno veliko prostranstvo otočke skupine. S druge pak strane, specifičnost pojedinog naselja i njegova udaljenost od mjesta toponomastičke aktivnosti, samo povremena prisutnost korisnika kornatske toponimije — posebno na moru — prisiljavala je imenodavce da terensku denominaciju vrše od prilike do prilike *in situ*, isključivo za potrebe informacije i još više identifikacije. Na taj su način mnoge toponomastičke imenice postale pravi toponimi. Neki, koji su se nalazili u blizini mikronaselja (porata) ili mjesta značajne ekonomske aktivnosti, lako su odoljeli zaboravu, dok su drugi odmah — da tako kažemo — nakon upotrebe vraćeni u dotoponimijsko stanje. Mnoge *punte, garme, prislige, vale* itd. do današnjeg dana označavaju svima samo tu *puntu, garmu, prisligu* ili *valu* i ni jednu drugu. Ako se kao primjer uzme otok *Lāvsa* koja je za kornatske prilike značajan centar ribolovne aktivnosti sa stalno prisutnim stanovnicima, može se primijetiti da su mnogi geografski termini postali toponimima. Od svih punta koje tamo postoje (*Pūnta Krugōv, Pūnta Lōnče, Pūnta Studenjāka, Pūnte Mřča, Pūnta Kantaraća i Jūžnja Pūnta Lāvse*) jedino se ona koja je najbliže naselju zove samo *Pūnta* i ne dolazi u koliziju ni s kojom drugom. Pravi toponimi su isto tako u ovom kontekstu: *Vāla, Pōje, Mōre, Prislīga, Vēliki Vřh* itd.

Drugi toponimi, udaljeni od *porata* i mjesta konstantne ekonomske aktivnosti ne zadržavaju stalno identifikacijsku funkciju i prelaze u apelative. Kao ilustraciju mogu navesti dva manja otoka: *Gomīnjak* i *Lūngu* čiji su nazivi za njihove vlasnike toponimi, a za sve ostale korisnike toponomastičke imenice. Evo popisa naziva na njima: *Gomīnjak: Zmōrašnja Pūnta Gomīnjaka, Pod Zmōrašnju Pūntu, Vāla o Gomīnjaka, Jūžnja Pūnta Gomīnjaka, Gārma, Zmōrašnja Glavičica, Jūžnja Glavičica, Vřh o Gomīnjaka, ili Lūnga: Zmōrašnja Pūnta Lūnge, Dōnji Bōk, Pod Vēliku Smōkvu, Dōnja Vāla, Dōnja Pūnta Lūnge, Gōrnji Bōk, Kod Smōkve, Zmōrašnja Vāla, Zmōrašnji Vřh, Vēliki Vřh, Jūžnji Vřh, Stān i Stārī Stān*. Više od polovice od otprilike 1600 naziva pobilježenih na terenu predstavlja istodobno i toponime (za jednu malu grupu korisnika) i toponomastičke imenice (za sve one u čijoj se interesnoj zoni nazivi ne nalaze).

Nastanjiivači Kornata, vlasnici i ribari, danas još nautičari, turisti i ribiči, nisu mogli (a ne mogu ni danas) iz mnogo razloga prenositi toponomastičku građu s pokoljenja na pokoljenje. Suočeni na terenu s potrebom za identifikacijom objekta, postupili su po najjednostavnijem denominacijskom obrascu dajući apelativima vrijednost toponima. Tako nastali naziv je najčešće višečlana toponomastička sintagma sastavljena od geografskog termina i diferencijacijskog morfema³¹ (*Jūžnja Pūnta, Zmōrašnja Pūnta, Vēlika Gārma, Māla Gārma, Gōrnjā Vāla, Dōnjā Vāla, Tānka Prislīga, Debēlā Prislīga, itd.*).

³¹ Najčešće diferencijacijski morfemi označavaju položaj toponomastičke imenice: *donji, gornji, ispod, pod, iznad, južnji, zmorašnji*, itd. ili neko svojstvo: *debeo, tanak (đu(m)bok, plitak, veliki, mali, stari, mladi* itd. Koristi se, međutim, i postupak diferencijacije s pomoću drugog toponima: *Bok o Piškēre, Brak o Čirjāka, Mela o Vesejūha, Kalahatin o Gustāca, itd.*

No, za potrebe potpune identifikacije sintagma se širi do one mjere koja neće dopustiti nikakvu mogućnost brkanja. Na konkretnom primjeru to izgleda ovako: u određenom kontekstu dovoljno je reći da je riba ulovljena na *Pūnti*. Svi korisnici toponimije kojima je upućena informacija znaju da se dotična riba, u dotičnom vremenskom razdoblju, s određenom vrstom mreža, lovi na dotičnoj *Pūnti*. Međutim, kako se kontekst širi, informator mora dalje precizirati. *Pūnta* postaje napr. *Pūnta Rašipa*, pa *Zmōdrašnja Pūnta Rašipa* i na koncu *Zmōdrašnja Pūnta Vēlikoga Rašipa* (jer postoji i *Māli Rašip* i *Rašipić*).

Postoji međutim i obrnuti proces. Pojedini toponimi u Kornatima identificiraju redovito isti morfološki tip, a ne mogu se smatrati apelativima, jer ih dijalekat geografskog areala ne poznaje kao apelative. Ovdje je ustvari riječ o procesu detoponimizacije, tj. vraćanju toponima u klasu apelativa što je on već jednom i bio, ali u jednoj drugoj jezičnoj praksi. Evo nekoliko morfoloških tipova koje susrećemo u Kornatima i koji to potvrđuju: *Lōnča* (javlja se šest puta) uvijek predstavlja poluotočić izdužene *prislige* koja ga spaja s kopnom. *Tovāršnjak* (tri puta) uvijek ima jednu vrlo plitku *puntu*, opasnu za plovidbu. *Gustāc* (tri puta) ima uvijek identičan biljni pokrov — razrijeđena zelena *mrta*. *Kalahatīn* (sedam puta) je mali greben iznad površine, opasan za plovidbu. *Škrovāda* (šest puta) je poluotok sličan *Lōnči*, ali je veći i s kraćom *prisligom*. *Bisāga* (devet puta) je otok s dvije glave.³² *Nōzdra* (pet puta) je strm i nepristupačan kraj. U ovu klasu bi se možda mogla ubrojiti i *Āba* (tri puta) iako ne postoji potpuna jedinstvenost u izgledu sva tri otoka. Naime, dva imaju isti geografski izgled, a dva isti biljni pokrov. Ovom popisu bi se mogli priključiti i morfološki oblici tipa »ražanj«, »lopatica«, »kosir«, itd. samo što je njihova veza s apelativima mnogo jača jer su potpuno »razumljivi«.

³² Mnogo je otoka koji predstavljaju morfološki tip »bisaga« a ipak se tako ne zovu: *Gustāc*, *Koritnjak*, *Kūrba* — »žutska«, npr.

Summary

According to its location, its geomorphology and form of inhabitation, the Kornati islands are a distinct island group on the Adriatic. Remnants of man's presence on this site date from the time of the neolith. Sunken vivariums and salt ponds indicate that there was lively economic activity on Kornati during the Roman period. With Hvar and Vis, Kornati are the most significant fishing locale on the Adriatic, chiefly because of Sali of which there is mention as far back as the Middle Ages.

In the XVII century the owners of the Kornati pastures brought to the islands as settlers the inhabitants of the island of Murter so that from 1627 there are two kinds of population on the Kornati islands: fieldhands and shepherds from Murter are on the large islands (Kornat, Žut, Sita) while the fishermen from Sali are on the sea and on the small islands. These two populations practically do not come into contact because each is orientated to their own activity and geographical region which will be decisive in constituting the toponymy of the Kornati islands. The continual inhabitation of the larger Kornati islands ensured the continual transformation of toponomastic information so that this toponymy is stable, without oscillations and variations in the placenames. On the other hand, the toponymy of the small islands and the seacoast was exposed to various namegivers, to various incoming fishermen who because their stay was inadequate could not ensure the continuity of placename transfer. So that different placenames for the same geographical object are here almost a rule.

Another significant process with which we meet on Kornati is the toponymization of appellatives. In different contexts, depending on the need for identification, toponomastic nouns become toponyms. If these are found in the vicinity of the Kornati settlements or places of significant economic activity, they remain so. Others, at a distance from such locations, return to their appellative state.